

1. Εισβολή

Κρούπα, Ανατολική Πολωνία
26 Αυγούστου 1939

Ο BITOANT στεκόταν στα σκαλοπάτια του αρχοντικού και παρατηρούσε το αυτοκίνητο που διέσχιζε τη λεωφόρο με τις φλαμουριές σηκώνοντας πίσω του σύννεφα σκόνης. Κατευθύνθηκε προς την αυλή και ήρθε και σταμάτησε δίπλα σε μια ροζιασμένη καστανιά, τυλιγμένο σε ένα λευκό νέφος. Το καλοκαίρι εκείνο είχε τέτοια ξηρασία, που οι χωρικοί σκέφτονταν να χύσουν νερό πάνω στον τάφο ενός πνιγμένου ή να δέσουν μια παρθένα στο άροτρο για να βρέξει – αυτά ήταν τα έθιμα στο Κρέσι, στην ανατολική παραμεθόριο της Πολωνίας. Τελικά, ξέσπασε τεράστια ηλεκτρική καταιγίδα και αποτελείωσε ό,τι είχε απομείνει από τη σοδειά, ενώ παρέσυρε και τις φωλιές των πελαργών. Ωστόσο, η ανησυχία του Βίτολντ εκείνον τον Αύγουστο δεν ήταν αν θα είχαν σιτηρά για τον χειμώνα.¹

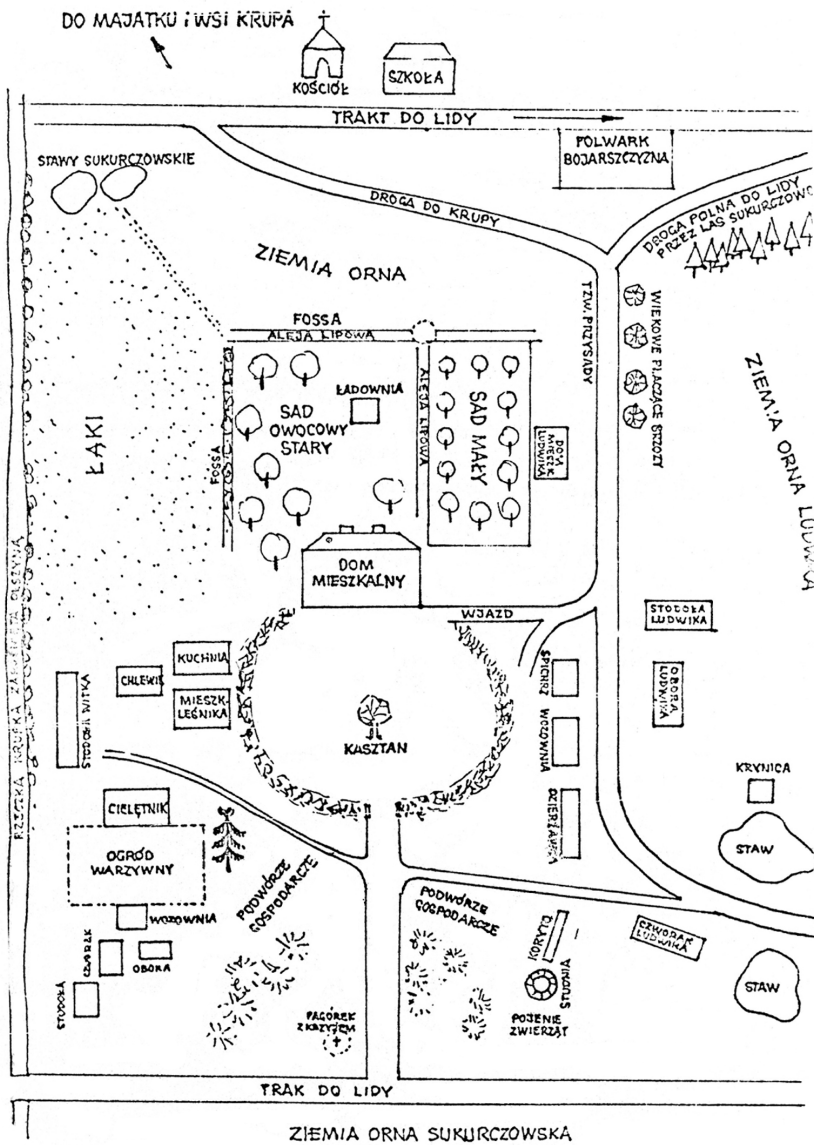
Το ραδιόφωνο είχε «πάρει φωτιά» με την είδηση της συγκέντρωσης των γερμανικών στρατευμάτων στα σύνορα και την απειλή του Αδόλφου Χίτλερ ότι θα ανακτούσε τα εδάφη που είχαν παραχωρηθεί στους Πολωνούς στο τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Χίτλερ πίστευε πως ο γερμανικός λαός ήταν εγκλωβισμένος σε μια αδυσώπητη διαμάχη με άλλες φυλές για το θέμα των πόρων. Μόνο με τον «αφανισμό της Πολωνίας και των ζωτικών της δυνάμεων», όπως είχε πει σε αξιωματούχους στο ορεινό του καταφύγιο στο Ομπερσάλτζμπεργκ, στις 22 Αυγούστου, θα εξαπλωνόταν η γερμανική φυλή. Την επόμενη μέρα, ο Χίτλερ υπέγραψε μυστικό σύμφωνο μη επίθεσης με τον Γιόζεφ Στάλιν,

σύμφωνα με το οποίο παραχωρείτο η Ανατολική Ευρώπη στη Σοβιετική Ένωση και το μεγαλύτερο μέρος της Πολωνίας στη Γερμανία. Αν οι Γερμανοί πραγματοποιούσαν τα σχέδιά τους, ο Βίτολντ θα έχανε το σπίτι και τη γη του, και η Πολωνία θα μετατρεπόταν σε υποτελές κράτος ή θα διαλυόταν εντελώς.²

Από το σκονισμένο αυτοκίνητο βγήκε ένας στρατιώτης· έδωσε εντολή στον Βίτολντ να συγκεντρώσει τους άντρες του. Η Πολωνία είχε διατάξει τη μαζική επιστράτευση μισού εκατομμυρίου εφέδρων. Ο Βίτολντ, ανθυπολοχαγός του σώματος εφέδρων του Ιππικού και μέλος των γαιοκτημόνων της περιοχής, είχε σαράντα οκτώ ώρες στη διάθεσή του για να μαζέψει την ομάδα του στον στρατώνα της κοντινής πόλης Λίδα ώστε να επιβιβαστούν σε στρατιωτικά οχήματα με κατεύθυνση τα δυτικά. Το καλοκαίρι είχε καταφέρει να εκπαιδεύσει ενενήντα εθελοντές, ωστόσο, οι περισσότεροι άντρες του ήταν χωρικοί που δεν ήξεραν από πόλεμο, ούτε είχαν χρησιμοποιήσει ποτέ όπλο. Κάποιοι δεν είχαν καν άλογα και σχεδίαζαν να πολεμήσουν τους Γερμανούς ανεβασμένοι σε ποδήλατα. Τουλάχιστον ο Βίτολντ τους είχε εξοπλίσει με επαναληπτικές καραμπίνες Lebel των 8 χιλιοστών.³

Ο ίδιος φόρεσε στα γρήγορα τη στολή του και τις μπότες ιππασίας και άρπαξε το περίστροφό του Vis από έναν κουβά στο παλιό καπνιστήριο. Το είχε κρύψει εκεί γιατί, στις αρχές καλοκαιριού, είχε πιάσει τον οκτάχρονο γιο του Αντρέι να το κραδαίνει μπροστά από τη μικρότερη αδερφή του. Η σύζυγός του, η Μαρία, είχε πάρει τα παιδιά και είχαν πάει να επισκεφτούν τη μητέρα της κοντά στη Βαρσοβία. Έπρεπε να τους ειδοποιήσει να γυρίσουν. Θα ήταν πιο ασφαλείς στα ανατολικά, μακριά από τον Χίτλερ και τα στρατεύματά του.⁴

Ο Βίτολντ άκουσε τον σταβλίτη να ετοιμάζει στην αυλή το αγαπημένο του άλογο, την Μπάικα, και κοντοστάθηκε για να στρώσει τη χαλί στολή του μπροστά από έναν από τους καθρέφτες που κρέμονταν στον διάδρομο, δίπλα στις ξεθωριασμένες γκραβούρες που απεικόνιζαν ένδοξες αλλά καταδικασμένες εξεγέρσεις στις οποίες είχαν συμμετάσχει οι πρόγονοί του. Ήταν τριάντα οκτώ ετών, μεσαίου αναστήματος και γοητευτικός με έναν τρόπο ανεπιτήδευτο. Είχε ανοιχτογάλανα μάτια, σκουρόξανθα μαλλιά χτενισμένα προς τα πίσω, φαρδύ μέτωπο και στα χεί-

Χάρτης 1: το Σουκούρτσε από τα απομνημονεύματα της αδερφής του Βίτολντ.

Με την ευγενική παραχώρηση του PMA-B.

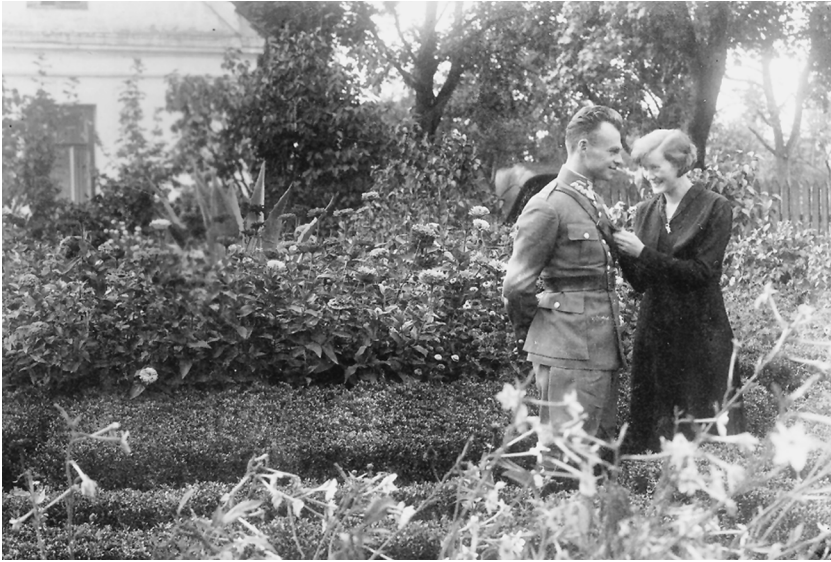
Ο Βίτολντ Πιλέτσκι με έναν φίλο του
στο Σουκούρτσε, γύρω στο 1930.

Με την ευγενική παραχώρηση της οικογένειας Πιλέτσκι.

λη του ήταν αποτυπωμένο, θαρρείς, ένα αδιόρατο χαμόγελο. Λόγω της αυτοσυγκράτησης και της ικανότητάς του να ακούει, ο κόσμος συχνά νόμιζε πως ήταν ιερέας ή καλοπροαίρετος γραφειοκράτης. Μπορούσε να είναι φιλικός και διαχυτικός, αλλά πιο συχνά έδινε την εντύπωση ότι ήταν εσωστρεφής.

Είχε ιδιαίτερες απαιτήσεις τόσο από τον εαυτό του όσο και από τους άλλους, αλλά ποτέ δεν ήταν υπερβολικά πειστικός. Εμπιστευόταν τους ανθρώπους, και η ήρεμη αυτοπεποίθησή του ενέπνεε εμπιστοσύνη στους γύρω του.⁵

Στα νιάτα του ήθελε να γίνει καλλιτέχνης και είχε σπουδάσει ζωγραφική στο πανεπιστήμιο της πόλης Βίλνο. Το εγκατέλειψε, όμως, τα ταραγμένα χρόνια μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Πολωνία διακήρυξε την ανεξαρτησία της το 1918,

Ο Βίτολντ και η Μαρία λίγο μετά τον γάμο τους,
γύρω στο 1931.

Με την ευγενική παραχώρηση της οικογένειας Πιλέτσκι.

μέσα από τα συντρίμια των αυτοκρατοριών της Ρωσίας, της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, αλλά σχεδόν αμέσως δέχτηκε εισβολή από τη Σοβιετική Ρωσία. Ο Βίτολντ με τους ανιχνευτές του συγκρούστηκε με τους μπολσεβίκους και πολέμησε στους δρόμους του Βίλνο. Τις συναρπαστικές ημέρες μετά τον πόλεμο, δεν ένιωσε την ανάγκη να ξαναπιάσει τα πινέλα του. Για ένα διάστημα εργάστηκε ως υπάλληλος σε έναν σταθμό στρατιωτικού ανεφοδιασμού και σε έναν γεωργικό συνεταιρισμό. Έσπερα, το 1924, ο πατέρας του αρρώστησε, και είχε δώσει τον λόγο της τιμής του ότι θα αναλάμβανε το ρημαγμένο κτήμα της οικογένειάς του, το Σουκούρτσε, με το ετοιμόρροπο αρχοντικό του, τους χορταριασμένους οπωρώνες του και 222 εκτάρια με κυματιστά σιταροχώραφα.⁶

Ξαφνικά, ο Βίτολντ βρέθηκε επικεφαλής της τοπικής κοινότητας. Κάτοικοι από το χωριό Κρούπα δούλευαν στα χωράφια του και αναζητούσαν τις συμβουλές του για το πώς να βελτιώσουν τις καλλιέργειές τους. Ίδρυσε και έναν γαλακτοκομικό συνεταιρισμό

για να εξασφαλίσει καλύτερες τιμές για τα προϊόντα τους και, αφού ξόδεψε μεγάλο μέρος της κληρονομιάς του για να αποκτήσει την εξαιρετική αραβική φοράδα του, συγκρότησε και την ντόπια μονάδα εφένδρων. Γνωρίστηκε με τη γυναίκα του Μαρία το 1927, όταν ζωγράφιζε το σκηνικό για ένα θεατρικό έργο στο νέο σχολείο της Κρούπα, και τη φλέρταρε με μπουκέτα από πασχαλιές που της πρόσφερε πηγαίνοντας στο παράθυρό της. Παντρεύτηκαν το 1931 και μέσα σε έναν χρόνο γεννήθηκε ο γιος τους Αντρέι και δώδεκα μήνες αργότερα η Ζόφια, η κόρη τους. Η πατρότητα ανέδειξε τη στοργική πλευρά του. Φρόντισε τα παιδιά όταν η Μαρία ήταν κλινήρης μετά τη γέννηση της Ζόφια και τους έμαθε να ιππεύουν και να κολυμπούν στη λίμνη δίπλα στο σπίτι. Τα βράδια, ανέβαζαν μικρές θεατρικές παραστάσεις για τη Μαρία όταν επέστρεφε από τη δουλειά.⁷

Εντούτοις, η ήσυχη οικογενειακή του ζωή δεν ήταν αποκομμένη από τα πολιτικά ρεύματα που σάρωναν τη χώρα τη δεκαετία του '30, και ο Βίτολντ ανησυχούσε. Η Πολωνία ήταν μία από τις πιο πλουραλιστικές και ανεκτικές κοινωνίες στην Ευρώπη στο μεγαλύτερο κομμάτι της χιλιετούς ιστορίας της. Παρ' όλα αυτά, η χώρα που είχε αναδυθεί το 1918, αφού ήταν διαμελισμένη επί 123 χρόνια, πάλευε να σφυρηλατήσει ταυτότητα. Οι εθνικιστές και οι εκκλησιαστικοί ηγέτες απαιτούσαν έναν ολοένα και στενότερο ορισμό μιας πολωνικότητας που θα βασιζόταν στην εθνικότητα και στον καθολικισμό.

Ομάδες που υποστήριζαν ότι έπρεπε να δοθούν περισσότερα δικαιώματα σε μειονότητες Ουκρανών και Λευκορώσων διαλύθηκαν και φιμώθηκαν, ενώ οι Εβραίοι –που αντιπροσώπευαν το ένα δέκατο του προπολεμικού πληθυσμού της Πολωνίας– χαρακτηρίστηκαν οικονομικοί ανταγωνιστές, υφίσταντο διακρίσεις στην εκπαίδευση και στις επιχειρήσεις, και πιέζονταν να μεταναστεύσουν. Κάποιοι από τους εθνικιστές πήραν την κατάσταση στα χέρια τους, επέβαλαν μποϊκοτάζ σε εβραϊκά καταστήματα και επιτέθηκαν σε συναγωγές. Κακοποιοί στην πόλη του Βίτολντ, στη Λίδα, είχαν σπάσει ένα εβραϊκό ζαχαροπλαστείο και ένα δικηγορικό γραφείο. Η κεντρική πλατεία γέμισε συντρίμια από καταστήματα Εβραίων που είχαν τραπεί σε φυγή και είχαν εγκαταλείψει τη χώρα.⁸

Βίτολντ, Μαρία, Αντρέι και Ζόφια γύρω στο 1935.

Με την ευγενική παραχώρηση της οικογένειας Πιλέτσκι.

Ο Βίτολντ απεχθανόταν την πολιτική και τον τρόπο που οι πολιτικοί εκμεταλλεύονταν τις διαφορές. Η οικογένειά του υπερασπιζόταν την παλαιά τάξη, όταν η Πολωνία ήταν ανεξάρτητη και αποτελούσε φάρο πολιτισμού. Παρ' όλα αυτά, ήταν άνθρωπος που είχε επίγνωση της εποχής και της κοινωνικής του τάξης. Το πιθανότερο είναι να αντιμετώπιζε τους ντόπιους Πολωνούς και Λευκορώσους χωρικούς με μια πατερναλιστική αντίληψη και να συμεριζόταν κάποιες από τις κυρίαρχες αντισημιτικές απόψεις. Σε τελευταία ανάλυση, όμως, ο πατριωτισμός του περιλάμβανε όλες τις ομάδες ή τις εθνότητες που ήταν προσηλωμένες στον πολωνικό αγώνα. Έπρεπε να γίνουν μια γροθιά για να αποκρούσουν τη ναζιστική απειλή.⁹

Μόλις ανέβηκε στο αλόγό του, ο Βίτολντ έφυγε σαν αστραπή για την Κούπρα, που απείχε ενάμισι χιλιόμετρο, και εκεί μάλλον επικοινωνήσε με τη Μαρία σε ένα από τα λιγοστά σπίτια που διέθεταν τηλέφωνο. Στη συνέχεια, πήγε στο κέντρο εκπαίδευσης δίπλα στο αρχοντικό για να συγκεντρώσει τους άντρες του αλλά και για ανεφοδιασμό. Ο Βίτολντ έλαβε πυρομαχικά και επείγουσα επισιτιστική βοήθεια από το αρχηγείο του συντάγματος στη Λίδα, ωστόσο έπρεπε να τακτοποιήσει και τις υπόλοιπες προμήθειες από την κοινότητα: ψωμί, πλιγούρι, λουκάνικα, λαρδί, πατάτες, κρεμμύδια, συσκευασμένο καφέ, αλεύρι, ξερά βότανα, ξύδι και αλάτι. Τα άλογα χρειάζονταν σχεδόν 30 κιλά βρώμη την εβδομάδα. Δεν ήταν όλα τα μέλη της κοινότητας πρόθυμα να συνεισφέρουν, αφού τα τρόφιμα δεν έφταναν καν για τους ίδιους, και του πήρε μια ολόκληρη μέρα κάτω από τον καυτό ήλιο για να φορτώσει τα κάρα στην αυλή του αρχοντικού.¹⁰

Ο Βίτολντ είχε προσφέρει το αρχοντικό ως κατάλυμα για τους αξιωματικούς, ενώ ο ίδιος και οι άντρες του ενδεχομένως να είχαν στρατοπεδεύσει στην ύπαιθρο. Όπως και να 'χει, δεν ήταν σπίτι όταν επιτέλους γύρισαν η Μαρία με τα παιδιά το επόμενο βράδυ, ιδρωμένοι και ταλαιπωρημένοι, και βρήκαν στρατιώτες να κοιμούνται στα κρεβάτια τους. Η Μαρία εκνευρίστηκε, για να το θέσουμε επιεικώς. Μόλις είχε επιστρέψει από ένα ατελείωτο ταξίδι. Το τρένο ήταν ασφυκτικά γεμάτο, σε σημείο που έδιναν τα παιδιά στους γονείς τους μέσα από τα παράθυρα, ενώ σταματούσε κάθε τρεις και λίγο για να περάσουν στρατιωτικά οχήματα. Ο Βίτολντ ενημερώθηκε, επέστρεψε αμέσως και αναγκαστικά ζήτησε από τους αξιωματικούς να αποχωρήσουν.¹¹

Η Μαρία ήταν ακόμη θυμωμένη όταν ξύπνησε και έμαθε ότι κάποιοι χωρικοί είχαν διαρρήξει τα βαγόνια και είχαν κλέψει προμήθειες. Παρ' όλα αυτά, φόρεσε ένα από τα αγαπημένα φορέματα του Βίτολντ για να τον αποχαιρετήσει στην Κρούπα και φρόντισε ο Αντρέι με τη Ζόφια να φοράνε τα καλά τους. Τα παιδιά του χωριού μαζεύτηκαν έξω από το σχολείο και ο μοναδικός δρόμος της Κρούπα πλημμύρισε με κόσμο που ήθελε να τους ξεπροβοδίσει κουνώντας σημαίες και μαντίλια. Επευφημίες ακούστηκαν από το πλήθος στη θέα του Βίτολντ και της φάλαγγας

Ο Βίτολντ παρελαύνει με το άλογό του,
την Μπάικα, γύρω στο 1930.

Με την ευγενική παραχώρηση της οικογένειας Πιλέτσκι.

με τους ιππείς του. Φορούσε χακί στολή και στη μέση του είχε περασμένο το πιστόλι και τη σπάθη του.¹²

Ο Βίτολντ πέρασε μπροστά από την οικογένειά του χωρίς να τους κοιτάξει, μόλις όμως η φάλαγγα προχώρησε και το πλήθος διασκορπίστηκε επέστρεψε καλπάζοντας, το πρόσωπό του αναψοκοκκινισμένο, και σταμάτησε μπροστά τους. Άφηνε τη Μαρία μόνο με την αδερφή του και τη γρια-Γιουζέφα, τη θεριακλού οικονόμο, για να την προστατεύουν. Ήταν διαβόητες οι αγριότητες που είχαν διαπράξει οι Γερμανοί σε βάρος του άμαχου πληθυσμού στον τελευταίο πόλεμο. Αγκάλιασε και φίλησε τα παιδιά του και τη Μαρία. Τα ατίθασα καστανά της μαλλιά ήταν μαζεμένα ψηλά, φορούσε κραγιόν και πάσχιζε να μην κλάψει.¹³

«Σε δύο εβδομάδες θα είμαι πίσω», τους είπε. Τι άλλο να έλεγε; Ότι πήγαινε έφιππος να αντιμετωπίσει την ισχυρότερη πολεμική μηχανή στην Ευρώπη και πως θα ήταν τυχερός αν κατάφερνε να μείνει ζωντανός από τις πρώτες ημέρες; Ο Χίτλερ διοικούσε έναν στρατό 3,7 εκατομμυρίων ανδρών —διπλάσιο σε μέγεθος από αυτόν της Πολωνίας—, διέθετε δύο χιλιάδες περισσότερα τανκς και σχεδόν δεκαπλάσιο αριθμό πολεμικών αεροπλάνων και βομβαρδιστικών. Επιπλέον, κανένα φυσικό εμπόδιο δεν χώριζε τις όμορες χώρες κατά μήκος της κοινής συνοριογραμμής τους, που εκτεινόταν σε μήκος περίπου χιλίων εξακοσίων χιλιομέτρων, από τα Όρη Τάτρα στον Νότο ως τη βαλτική ακτή στον Βορρά. Η μόνη ελπίδα που είχε η Πολωνία ήταν να αντέξει αρκετά ώστε να επιτεθούν οι σύμμαχοί της, Βρετανοί και Γάλλοι, από τα δυτικά και να αναγκάσουν τη Γερμανία να πρέπει να διαχειριστεί έναν πόλεμο σε δύο μέτωπα.¹⁴

Στη συνέχεια, ο Βίτολντ επισκέφτηκε τον τάφο των γονιών του δίπλα στο σπίτι. Ο πατέρας του είχε πεθάνει χρόνια πριν, αλλά είχε θάψει τη μητέρα του μόλις πριν από λίγους μήνες. Έδωσε το αλογό του σε ένα δέντρο, έβγαλε τη σπάθη του και χαιρέτησε στρατιωτικά. Ύστερα έφυγε ενώ αναρωτιόταν αν θα ξανάβλεπε ποτέ εκείνους τους μεγάλους δρόμους με τις φλαμουριές.¹⁵

Βρήκε τους άντρες του την ώρα που έφταναν στους στρατώνες της Λίδα. Παρατάχθηκαν στον χώρο παρέλασης μαζί με τις άλλες στρατιωτικές μονάδες και ένας ιερέας περνούσε ανάμεσά τους και τους έραине με αγιασμό. Μπορούσε να δει το τρένο στο οποίο θα επέβαιναν μέσα από τα πλήθη που είχαν συγκεντρωθεί για να τους αποχαιρετήσουν. Οι άντρες του γενικά έδειχναν ενθουσιασμένοι στη σκέψη ότι θα πήγαιναν στον πόλεμο. Ακόμα και ο ίδιος, που είχε λάβει μέρος σε τόσες μάχες, ένιωθε συγκίνηση. Ο διοικητής του συντάγματος έβγαλε έναν εμπυχωτικό λόγο και η στρατιωτική ορχήστρα παιάνισε. Όσπου να φορτώσει η μονάδα του Βίτολντ τα άλογα και τις προμήθειες και να βρει θέσεις πάνω στα αχυροστρωμένα φορτηγά βαγόνια, οι μουσικοί είχαν από ώρα πια τελειώσει και ο κόσμος είχε γυρίσει σπίτι του.¹⁶

Το τρένο τους επιτέλους ξεκίνησε ενώ είχε ήδη πέσει το σκοτάδι. Προχωρούσαν αργά και έκαναν συχνές στάσεις στη διάρκεια της διαδρομής των τριακοσίων ογδόντα χιλιομέτρων από τη Λίδα

Τζον Γκιλκς

Χάρτης 2: Πολωνία, 1939.

ως τη Βαρσοβία. Κόντευε μεσάνυχτα όταν έφτασαν στον προορισμό τους και το ημερολόγιο έγραφε 30 Αυγούστου. Από το βαγόνι του, ο Βίτολντ έκλεβε ματιές στην πόλη: καφέ και μπαρ είχαν σκεπασμένα παράθυρα εν αναμονή των γερμανικών αεροπορικών επιδρομών· πλήθος ανθρώπων είχε ξεχυθεί στον δρόμο, με μάσκες αερίου στους ώμους τους· η ζέστη και η αγωνία δεν τους άφηναν να κλείσουν μάτι. Χαιρέτησαν τα στρατεύματα όπως περνούσαν.¹⁷

Η πρωτεύουσα του ενός εκατομμυρίου κατοίκων ήταν μία από τις πιο γρήγορα αναπτυσσόμενες πόλεις της Ευρώπης. Τα μπαρόκ παλάτια και τα παστέλ χρώματα της Παλιάς Πόλης με θέα τον ποταμό Βιστούλα θύμιζαν τη Βαρσοβία μιας άλλης εποχής· οι γερανοί, οι σκαλωσιές και οι μισοτελειωμένοι δρόμοι που κατέληγαν σε χωράφια μαρτυρούσαν το όραμα ενός μέλλοντος που είχε αρχίσει να χτίζεται αλλά δεν είχε προλάβει να ολοκληρωθεί. Η πόλη ήταν, επίσης, το πλουσιότερο κέντρο εβραϊκής ζωής μετά τη Νέα Υόρκη: είχε έντονη μουσική και θεατρική δραστηριότητα, που είχε εμπλουτιστεί με φυγάδες από τη ναζιστική Γερμανία, διέθετε εβραϊκά πιεστήρια, και πλήθος πολιτικών και θρησκευτικών κινημάτων, από κοσμικούς σιωνιστές, που ονειρεύονταν το Ισραήλ, ως και χασιδικούς, που μιλούσαν για θαύματα στην Πολωνία.¹⁸

Ο κεντρικός σιδηροδρομικός σταθμός της Βαρσοβίας ήταν γεμάτος στρατιώτες που στριμώχνονταν για να ανέβουν σε τρένα ή ήταν σωριασμένοι πάνω στις αποσκευές τους στο δάπεδο και προσπαθούσαν να κοιμηθούν. Η μετακίνηση ενός και πλέον εκατομμυρίου Πολωνών στρατιωτών σε σημεία συγκέντρωσης κατά μήκος των γερμανικών συνόρων είχε καταπονήσει το σιδηροδρομικό σύστημα. Ο Βίτολντ και οι άντρες του επιτέλους έφτασαν στο σημείο αποβίβασής τους στο Σοχάτσεφ, άλλα πενήντα χιλιόμετρα δυτικά και τρεις ημέρες από τότε που άφησαν πίσω τους τη Λίδα. Είχαν ακόμη άλλα εκατόν εξήντα χιλιόμετρα προέλασης ώσπου να φτάσουν στις θέσεις τους, δίπλα στη μικρή πόλη Πιότσκοφ Τριμπουνάλσκι για να φυλάξουν τον κεντρικό δρόμο για τη Βαρσοβία. Χιλιάδες άτομα σταματούσαν κάθε τόσο λόγω των σπασμένων κάρων που συναντούσαν στην πορεία. Η έφιππη μονάδα του Βίτολντ έκοψε δρόμο μέσα από τα χωράφια, αλλά οι υπόλοιποι αναγκάστηκαν να προελάνουν όλη μέρα και όλη νύχτα χωρίς να

φτάσουν στον προορισμό τους. «Κοιτούσαμε το ιππικό με δέος – ο τρόπος που κάλπαζαν λες και παρέλαυναν, στητοί πάνω στις σέλες τους, τα πρόσωπά τους πρόσχαρα», σχολίασε ένας από τους στρατιώτες που ήταν αναγκασμένοι να προχωρούν αργά.¹⁹

Το επόμενο πρωί, 1 Σεπτεμβρίου 1939, ο Βίτολντ βλέπει τα πρώτα κύματα των γερμανικών βομβαρδιστικών Heinkel, Dornier και Junker να προβάλλουν στον ορίζοντα, οι άτρακτοί τους αστραφτεροί κάτω από το πρωινό φως. Τα περισσότερα αεροπλάνα έμειναν ψηλά, με κατεύθυνση τη Βαρσοβία, αλλά ένα από αυτά πέρασε πάνω από τον δρόμο και έγινε στόχος. Έπειτα από μια τυχερή βολή, κατέπεσε με υπόκωφο βρυχηθμό σε ένα κοντινό χωράφι εμψυχώνοντας για λίγο τα πολωνικά στρατεύματα. Ήρθε το βράδυ, όμως, κι ακόμη περπατούσαν, το ίδιο και την επόμενη μέρα. Είχαν αρχίσει να μοιάζουν το ίδιο ταλαιπωρημένοι όπως οι πρόσφυγες που προσπερνούσαν στον δρόμο. Τελικά, το βράδυ της 4ης Σεπτεμβρίου –πάνω από μία εβδομάδα μετά την επιστράτευση– ξαπόστασαν στο δάσος κοντά στο Πιότρκοφ Τριμπουνάλσκι. Τα αξιόπιστα νέα από το μέτωπο ήταν λιγοστά, αλλά κυκλοφορούσαν πολλές φήμες ότι οι Γερμανοί προέλαυναν ταχύτατα. Το έδαφος τρανταζόταν από τον ήχο των πυροβολικών στο βάθος.²⁰

Ο διοικητής του Βίτολντ, ο στρατηγός Μιετσίσλαβ Γκαβριλκίεβιτς, εμφανίστηκε το επόμενο πρωί με το ανοιχτό του τζιπ Fiat για να διατάξει τα στρατεύματα να παραταχθούν νότια της πόλης. Ο Γκαβριλκίεβιτς είπε στον Βίτολντ να προχωρήσουν από τους δρόμους και να αποφύγουν τα δάση. Ο Βίτολντ συνειδητοποίησε πως έτσι θα γίνονταν στόχοι, αλλά υπάκουσε στις εντολές. Δεν είχαν προλάβει καλά καλά να ξεκινήσουν όταν ένα γερμανικό μαχητικό αεροσκάφος βούιξε πάνω από τα κεφάλια τους, για να επιστρέψει λίγα λεπτά αργότερα με έξι βομβαρδιστικά και να επιτεθεί στη φάλαγγα. Η μονάδα του Βίτολντ εγκατέλειψε τον δρόμο κακήν κακώς και κατέβασαν τα άλογά τους σε ένα χαντάκι, ενώ οι βόμβες έπεφταν βροχή ολόγυρά τους. Το αεροσκάφος επέστρεψε για να τους γαζώσει με αυτόματα, κι ύστερα ανέβηκε ψηλά κι έφυγε. Δεν υπήρξαν απώλειες ούτε τραυματισμοί, ωστόσο, πήραν μια γεύση από αυτό που θα αντιμετώπιζαν.²¹

Εκείνο το βράδυ, ο Βίτολντ αντίκρισε την κόλαση που καταβρόχθιζε το κέντρο του Πιότρκοφ Τριμπουνάλσκι καθώς περνούσε

με τους άντρες του. Στρατοπέδευσαν λίγα χιλιόμετρα πιο έξω, σε ένα χαμηλό ύψωμα που έβλεπε δυτικά, προς τη Γερμανία, κι ύστερα πήγε με έξι στρατιώτες του για ανιχνευτική περιπολία. Μέσα από το δάσος, είδε για πρώτη φορά τους Γερμανούς: επρόκειτο για μια ένοπλη μονάδα αναγνώρισης που είχε αναπτυχθεί σε ένα χωριό στην αντίπερα όχθη ενός στενού ρέματος. Γύρισε πίσω με το αλόγό του, έβαλε σκοπό και παρακολουθούσε τις πύρινες γλώσσες της φλεγόμενης πόλης να καταυγάζουν τον ουρανό. Αύριο θα ξεκινούσε η μάχη. Οι άντρες του, γνωρίζοντας πως εκείνη ίσως να ήταν η τελευταία τους νύχτα, κουβέντιαζαν για τις οικογένειές τους ή τα αγαπημένα τους πρόσωπα πίσω στον τόπο τους. Και ένας-ένας έπεφτε για ύπνο.²²

Αυτό που αγνοούσε ο Βίτολντ ήταν πως το απόσπασμά του είχε τοποθετηθεί ακριβώς μπροστά από την κύρια επιθετική γραμμή της πρώτης και της τέταρτης γερμανικής Μεραρχίας Αρμάτων Μάχης προς τη Βαρσοβία. Η δύναμη αυτή είχε ήδη ανοίξει τρύπες στις πολωνικές γραμμές στα σύνορα στο Κλόμπουτσκι και είχε προελάσει περί τα 95 χιλιόμετρα τις πρώτες ημέρες των μαχών. Οι Πολωνοί δεν είχαν τρόπο να αποκρούσουν τη νέα γερμανική τακτική του Μπίλτσκριγκ με τις μαζικές συγκεντρώσεις τανκ υποβοηθούμενες από βομβαρδιστικά Stukas. Εξακόσια άρματα μάχης Panzer κινούνταν ταχύτατα, γρηγορότερα και από τον καλπασμό των αλόγων τους, ενάντια στους άντρες της Λίδα.²³

Με το πρώτο φως, ο Βίτολντ έλαβε εντολές να γυρίσει στο δάσος κοντά στο Προτσένι, ένα χωριουδάκι περίπου δέκα χιλιόμετρα βορειοανατολικά του Πιότρκοφ Τριμπουνάλσκι, όπου η μεραρχία είχε στήσει το αρχηγείο της με τα βαγόνια ανεφοδιασμού. Λίγο αργότερα, οι Γερμανοί χτύπησαν ξανά. Το πυροβολικό τούς έπληξε στο δάσος ανατινάζοντας δέντρα, με αποτέλεσμα αιχμηρά ξύλα από κορμούς και κλαδιά να μπήγονται στο σώμα ανθρώπων και αλόγων. Ο βομβαρδισμός ήταν χειρότερος στα ανατολικά, όπου ένα και μοναδικό σύνταγμα φρουρούσε την πρόσβαση στην πόλη. Κράτησαν όσο μπορούσαν, αλλά κάποια στιγμή μαθεύτηκε ότι τα τανκς είχαν περάσει και το αρχηγείο αποφάσισε επείγουσα υποχώρηση κατά μήκος του κεντρικού δρόμου για τη Βαρσοβία. Ο Βίτολντ φύλαγε τα νώτα με τα βαγόνια ανεφοδιασμού. Είχαν διανύσει μόλις λίγα χιλιόμετρα όταν κόλλησαν στην κίνηση

καθώς προσπαθούσαν να διασχίσουν μια στενή γέφυρα που οδηγούσε στην κωμόπολη Βόλμπορτς. Τουλάχιστον είχαν αποχωρήσει τα βομβαρδιστικά γιατί είχε πέσει το σκοτάδι.²⁴

Λίγο μετά τις 9 το βράδυ άκουσαν τη βοή από τις ερπύστριες και πριν προλάβουν να αντιδράσουν, τα τανκς τους επιτέθηκαν με τέτοια σφοδρότητα που έπεσαν από τα άλογά τους και ένας καταιγισμός από σφαίρες γάζωσε τους υπόλοιπους. Μαζί και το άλογο του Βίτολντ, την Μπάικα, που σωριάστηκε καταγής. Ο Βίτολντ κατάφερε να απελευθερωθεί και κύλησε σε ένα χαντάκι, κοντά στο άμοιρο ζώο που ψυχορραγούσε, καθώς τα όπλα των 7,92 χιλιοστών των αρμάτων έριχναν βολές που διαπερνούσαν ανθρώπινα κορμιά και σφυροκοπούσαν αγροικίες κατά μήκος του δρόμου.²⁵

Το ένστικτό του τού έλεγε να μείνει απολύτως ακίνητος, αλλά ήταν μαρτύριο να ακούει τα ουρλιαχτά και τις κραυγές των αντρών του που σφαγιάζονταν. Κάποια στιγμή τα όπλα σίγησαν και μπόρεσε να γλιστρήσει μακριά από το αιματοβαμμένο σκηνικό και να βρει επιζώντες και άλογα στα σκοτεινά λιβάδια πίσω από την πόλη. Η επίθεση είχε κρατήσει μόλις λίγα λεπτά, αλλά είχε χάσει τους περισσότερους άντρες του· δεν ήξερε αν είχαν σκοτωθεί, τραυματιστεί ή αιχμαλωτιστεί. Ευχόταν η πολεμική γραμμή να είχε αντέξει περισσότερο σε άλλα σημεία. Πήρε τον δρόμο για τη Βαρσοβία με τους υπόλοιπους επιζώντες, γνωρίζοντας καλά πως, αν χανόταν η πρωτεύουσα, θα χάνονταν τα πάντα.²⁶

Στην αρχή τους φάνηκε ότι βρίσκονταν πίσω από το μέτωπο. Εκτελώντας το διάταγμα του Χίτλερ, που μιλούσε για εξόντωση των Πολωνών, ο γερμανικός στρατός βομβάρδιζε και γάζωνε τους πολίτες που προσπαθούσαν να διαφύγουν. Αμέτρητα πτώματα κείτονταν στην άκρη του δρόμου δίπλα σε κάρα γεμάτα αποσκευές και έπιπλα. Εντούτοις, όσο πλησίαζαν τη Βαρσοβία, άρχισαν να προβάλλουν στους δρόμους οι ζωντανοί, και ο Βίτολντ συνειδητοποίησε πως είχαν αφήσει τους Γερμανούς πίσω τους. Πλήθη κόσμου κουβαλούσαν δέματα ή τραβούσαν ζωντανά, ενώ γυναίκες έσερναν μαζί τους παιδιά που κοιτούσαν με αγωνία τον ουρανό.²⁷

Ο Βίτολντ μπήκε στη Βαρσοβία έφιππος το βράδυ της 8ης Σεπτεμβρίου του 1939. Δεν είχε ραδιόφωνο, ούτε υπήρχε τρόπος να ενημερωθεί για το μέγεθος του ολέθρου που είχαν σπείρει οι Γερμανοί σε άλλα μέρη· είχαν σπάσει τις πολωνικές γραμμές σε διάφορα σημεία και κινούνταν με ταχύτητα περιμετρικά της Βαρσοβίας. Μονάδες προέλασης αναμένονταν από στιγμή σε στιγμή. Η Βρετανία και η Γαλλία είχαν κηρύξει τον πόλεμο στη Γερμανία αλλά δεν διαφαινόταν ίχνος δράσης. Η πολωνική κυβέρνηση είχε ήδη τραπεί σε φυγή, και το ίδιο ετοιμαζόταν να πράξει και η βρετανική αντιπροσωπία.²⁸

«Μέσα στην πρεσβεία, κιβώτια με το κρασί του πρέσβη κείτονταν εγκαταλελειμμένα στο χολ, ο μπάτλερ του έκλαιγε και τα σκαλοπάτια ήταν γεμάτα κάθε λογής προσωπικά αντικείμενα, μεταξύ αυτών και ένα ολοκαίνουργιο ζευγάρι μπότες του πόλο», θυμόταν ο Πίτερ Γουίλκινσον, ένα από τα μέλη της αντιπροσωπίας, που φρόντισε η εξαιρετική συλλογή από κρασιά της πρεσβείας να φορτωθεί σε ένα από τα πελώρια φορτηγά τους πριν από την αναχώρησή του.²⁹

Η μοναδική οχύρωση που είδε ο Βίτολντ, όπως κατευθυνόταν στο κέντρο της πόλης, ήταν δύο αναποδογυρισμένα τραμ που λειτουργούσαν ως οδόφραγμα. Κάτοικοι έτρεχαν εδώ κι εκεί φορώντας, θαρρείς, ολόκληρη τη γκαρνταρόμπα τους ή ήταν εξοπλισμένοι σαν να πήγαιναν για σκι με φανταχτερά παντελόνια και μαντήλια. Στρατιώτες που είχαν έρθει κατευθείαν από το μέτωπο ήταν σωριασμένοι στα πεζοδρόμια. Έδειχναν αποκαμωμένοι και απαθείς, και μόνο από αυτή την εικόνα καταλάβαινε κανείς τι είχε συμβεί. Ως και οι σειρήνες των αεροπορικών επιδρομών είχαν σιγήσει. Όταν σταμάτησε έναν άντρα με κυνηγετικό καπέλο και πούρο για να του ζητήσει οδηγίες, η απάντηση που έλαβε ήταν στα γερμανικά και συνοδευόταν από ένα μειδίαμα. Ανήκε στον αρκετά μεγάλο εθνοτικό γερμανικό πληθυσμό της χώρας, που η ηγεσία των ναζί παρότρυνε να στραφεί ενάντια στους Πολωνούς γείτονές του. Εκνευρισμένος ο Βίτολντ τον χτύπησε στο πρόσωπο με τη σπάθη του και έφυγε καλπάζοντας.³⁰

Επιτέλους, βρήκε το στρατιωτικό αρχηγείο της Βαρσοβίας στην οδό Κρακόβσκιε Ψέντμιέσγκε, κοντά στο βασιλικό κάστρο, και εκεί έμαθε πως υπήρχε ένα σχέδιο υπεράσπισης της πόλης

και επιστράτευσης πολιτών για να βοηθήσουν στην κατασκευή οδοφραγμάτων και να προετοιμαστούν για κατάσταση πολιορκίας. Του έδωσαν βρώμη και σανό για το άλογό του, όχι όμως και σαφείς οδηγίες για το τι έπρεπε να κάνει ή σε ποια μονάδα να πάει. Αποφάσισε πως θα ήταν καλύτερα να οπισθοχωρήσει και να συμπράξει με πολωνικές δυνάμεις που ανασυντάσσονταν στα ανατολικά για να εξαπολύσουν αντεπίθεση. Στις 9 Σεπτεμβρίου, όταν πια οι Γερμανοί τους είχαν περικυκλώσει, ο Βίτολντ και οι άντρες του πήγαν κρυφά στην πόλη Λούκοφ, ογδόντα χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Βαρσοβίας, όπου είχε μάθει ότι θα μπορούσε να βρει την κεντρική διοίκηση του πολωνικού στρατού. Ώσπου να φτάσει, όμως, η μικρή πόλη είχε βομβαρδιστεί και είχε μετατραπεί σε ένα σωρό από αποκαΐδια. Μια χωρική κειτόταν δίπλα σε έναν κρατήρα, το φουστάνι της σηκωμένο να σκεπάζει τα κεφάλι της, οι λευκοί της μηροί εκτεθειμένοι, ένα διαλυμένο άλογο πλάι της.³¹

Στο Λούκοφ του είπαν ότι οι διοικητές είχαν αποσυρθεί στη διπλανή πόλη, όταν όμως έφτασε εκεί, επαναλήφθηκε η ίδια ιστορία. Όπου κι αν πήγαινε, το μόνο που αντίκριζε ήταν ένα βομβαρδισμένο τοπίο εγκατάλειψης. Η στρατηγική των Γερμανών ήταν να πλήττουν πόλεις και υποδομές πολύ πριν φτάσει ο στρατός ξηράς ώστε να μην μπορούν οι Πολωνοί να ανασυντάσσονται. Χτύπησαν ως και τον σιδηροδρομικό σταθμό της μακρινής πόλης του Βίτολντ, της Λίδα. Στους δρόμους στριμώχνονταν πολίτες και στρατιώτες που καταδιώκονταν ανελήτα από βομβαρδιστικά αεροπλάνα στον δρόμο της φυγής τους προς τα δυτικά. «Δεν ήμασταν πλέον ούτε στρατός, ούτε απόσπασμα, ούτε πυροβολαρχία», θυμόταν ένας στρατιώτης, «αλλά άνθρωποι που περιπλανιόντουσαν όλοι μαζί χωρίς συγκεκριμένο σκοπό».³²

Η αλήθεια ήταν αναπόδραστη. Ο Βίτολντ ήξερε πως η Πολωνία είχε χάσει την ανεξαρτησία της για άλλη μία φορά, και πως το ερώτημα που είχε να αντιμετωπίσει τόσο ο ίδιος όσο και όλοι οι Πολωνοί ήταν ένα: να παραδίνονταν ή να συνέχιζαν να δίνουν έναν μάταιο αγώνα; Για τον ίδιο η πρώτη επιλογή ήταν αδιανόητη. Στις 13 Σεπτεμβρίου, γερμανικά βομβαρδιστικά τους πέτυχαν ξανά στην πόλη Βλοντάβα, διακόσια πενήντα χιλιόμετρα περίπου ανατολικά της Βαρσοβίας. Στο μεταξύ, ο Βίτολντ είχε

βρει έναν αξιωματικό που γνώριζε από την εκστρατεία κατά των μπολσεβίκων —τον στρατηγό Γιαν Βλονταρκίεβιτς— που ετοιμαζόταν για αντεπίθεση. Ο στρατηγός, ένας κοντός, γεροδεμένος άντρας που έμοιαζε με πυγμάχο, είχε λάβει οδηγίες να συγκεντρώσει τις δυνάμεις του στα ουγγρικά σύνορα. Όπως και ο Βίτολντ, μάζευε όσους είχαν μείνει πίσω, και μαζί συγκρότησαν ομάδα. Στον δρόμο για τα σύνορα, όμως, έπεσαν πάνω στον στρατηγό Γκαβριλκίεβιτς, πάντα μέσα στο τζιπ του, και σε άλλους διοικητές που επίσης χρησιμοποιούσαν αυτοκίνητα. Παραδόξως, όλοι έδειχναν ατάραχοι και εξήγησαν πως σχεδίαζαν να συγκεντρωθούν έξω από τη χώρα για να συνεχίσουν τον αγώνα. Για τον Βίτολντ αυτό ισοδυναμούσε με λιποταξία και διαμαρτυρήθηκε, αλλά εκείνοι απλώς ανασήκωσαν τους ώμους και έφυγαν.³³

Έτσι, ο Βίτολντ και ο Γιαν κατέστρωσαν δικό τους σχέδιο. Δεν είχε νόημα πια να πάνε στα σύνορα αφού, αργά ή γρήγορα, θα τραβούσαν την προσοχή των Γερμανών. Έτσι, πήραν τον δρόμο για το δάσος, όπου θα μπορούσαν να προκαλούν καίρια πλήγματα και ίσως να βρουν αδερφές ψυχές για να οργανώσουν μια μεγαλύτερη επιχείρηση. Τις επόμενες μέρες επιτέθηκαν σε αρκετά γερμανικά κονβόι, αλλά και σε διάδρομο προσγείωσης, όπου αντίναζαν ένα αεροπλάνο. Ο Βίτολντ, όμως, ήξερε, ότι οι επιθέσεις αυτές δεν έκαναν καμία διαφορά. Παντού ξεφύτρωναν γερμανικά σημεία ελέγχου αναγκάζοντάς τους να παραμένουν κρυμμένοι σε συστάδες δέντρων και σε βαλτότοπους, και να ψάχνουν για τροφή στο δάσος ή να τη ζητιανεύουν από χωρικούς που ζούσαν απομονωμένοι. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, έβρεχε ακατάπαυστα. Το νερό κυλούσε στην πλάτη τους και η λάσπη κολλούσε στα πόδια τους.³⁴

Στα τέλη Σεπτεμβρίου, έμαθαν πως οι σοβιετικές δυνάμεις είχαν εισβάλει στην Πολωνία από τα ανατολικά. Ο Στάλιν ισχυριζόταν πως το έκανε για να προστατεύσει τις μειονότητες της Πολωνίας, μα η πρόθεσή του ήταν σαφής: οι Πολωνοί ήξεραν πως ο Σοβιετικός δικτάτορας είχε αποφασίσει να αρπάξει το μερίδιο που του αναλογούσε από τα λάφυρα. Όλες οι ελπίδες του Βίτολντ ότι θα μπορούσαν να συγκεντρώσουν άντρες για επιστράτευση εξανεμίστηκαν. Η κίνηση αυτή ήρθε να προσθέσει κι άλλες σκοτούρες στο κεφάλι του: η οικογένειά του είχε τη φήμη ότι εχθρευό-

ταν τους Ρώσους, με αποτέλεσμα η Μαρία και τα παιδιά να διατρέχουν πλέον σοβαρό κίνδυνο.³⁵

Η Βαρσοβία παραδόθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου, και λίγες μέρες αργότερα έπεσαν και τα πρώτα χιόνια. Η πόλη είχε αντέξει για άλλες δεκαπέντε μέρες μετά την αποχώρησή του, εξοργίζοντας τον Χίτλερ που είχε δώσει εντολές στους στρατηγούς του να μαυρίσουν τον ουρανό πάνω από τη Βαρσοβία με βόμβες και να πνίξουν την πόλη στο αίμα. Ακολούθησε ανελέητος βομβαρδισμός με βαριά όπλα, που άφησε πίσω του σαράντα χιλιάδες νεκρούς και ισοπέδωσε ή προκάλεσε σοβαρές ζημιές στο ένα πέμπτο των κτιρίων της πόλης. Σχολεία, νοσοκομεία και εκκλησίες βομβαρδίστηκαν χωρίς καμία διάκριση. Η Παλιά Πόλη είχε γίνει συντρίμια, και από τη νέα λυρική σκηνή της πόλης, τη μεγαλύτερη στην Ευρώπη, είχαν απομείνει μόνο κάποιες κιονοστοιχίες. Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι ήταν πια άστεγοι, ολόγυρά τους μόνο ερείπια.³⁶

Ο Βίτολντ άκουσε τις φήμες για την καταστροφή της πόλης. Ήταν κρυμμένος με τον Γιαν σε ένα δάσος κοντά στην πόλη Λουμπαρτόφ, βρόμικος και αζύριστος. Τότε συνειδητοποίησε πως ο αγώνας για την ανάκτηση της χώρας δεν θα ξεκινούσε εκεί, αλλά στη Βαρσοβία, εκεί που ήταν το κέντρο της εξουσίας. Διέταξαν τους άντρες να σκάψουν λακκούβες και να κρύψουν τα όπλα τους, κι ύστερα αντάλλαξαν τις στολές τους με πολιτικά ρούχα που πήραν από τους ντόπιους. Ο Βίτολντ εξασφάλισε ένα παλιό παλτό από προβιά.³⁷

Κατευθύνθηκαν πάλι δυτικά και, στην πορεία, ένας ή δύο άντρες τη φορά έφευγαν για να γυρίσουν στο σπίτι τους. Πριν φτάσουν στη Βαρσοβία, ο Βίτολντ αποφάσισε να κάνουν μια παράκαμψη στο Οστρόφ Μαζοβιέτσκα, μια πόλη ενενήντα έξι χιλιόμετρα βόρεια της πρωτεύουσας όπου ζούσε η μητέρα της Μαρίας, η Φραντσίσκα. Ευχόταν να ήταν εκεί η Μαρία με τα παιδιά. Έδωσαν τα χέρια με τον Γιαν και συμφώνησαν να βρεθούν στο διαμέρισμα της μητέρας του, στη Βαρσοβία, σε δύο εβδομάδες. «Θα τελειώσουμε αυτό που ξεκινήσαμε», υποσχέθηκε ο Γιαν.³⁸

Ο Βίτολντ έκοψε μέσα από τα χωράφια, διέσχισε το θαμνότοπο και, έπειτα από αρκετές μέρες, έφτασε στον ποταμό Μπουγκ, κοντά στο Οστρόφ Μαζοβιέτσκα. Το κελαρυστό κανάλι είχε γίνει πρόσφατα το νέο σύνορο ανάμεσα στις γερμανικές και σοβιετικές δυνάμεις. Ρωσικά στρατεύματα περιπολούσαν την όχθη που βρισκόταν ο Βίτολντ. Κρύφτηκε ώσπου να πέσει η νύχτα κι ύστερα έπεισε έναν ντόπιο ψαρά να τον μεταφέρει με τη βάρκα του στην απέναντι όχθη σε ένα κενό των περιπολιών. Το πλεούμενο σκαμπανέβαζε και ελίσσόταν πάνω στα ρεύματα, αλλά κατάφεραν να φτάσουν στην όχθη όπου οι Γερμανοί είχαν βάλει συρματοπλέγμα. Ο Βίτολντ βρήκε ένα άνοιγμα και διένυσε με βήμα γοργό τη μικρή σχετικά απόσταση που τον χώριζε από το Οστρόφ Μαζοβιέτσκα.³⁹

Το μέρος ήταν ανατριχιαστικά σιωπηλό. Ο μισός πληθυσμός της πόλης των δεκαεπτά χιλιάδων κατοίκων ήταν Εβραίοι και οι περισσότεροι είχαν διαφύγει σε σοβιετοκρατούμενες περιοχές. Τα καταστήματα και τα σπίτια τους είχαν λεηλατηθεί και, σε ορισμένες περιπτώσεις, είχαν καταληφθεί από πολωνικές οικογένειες. Η Φραντσίσκα ζούσε σε μια αγροικία στα περίχωρα της πόλης. Όταν ο Βίτολντ έφτασε εκεί είδε γερμανικά οχήματα παρκαρισμένα στο προαύλιο του ζυθοποιείου απέναντι από το σπίτι, που είχε μετατραπεί σε αρχηγείο της γερμανικής μυστικής αστυνομίας, της Γκεστάπο. Φρόντισε να μπει στο σπίτι από την πίσω πόρτα. Η Φραντσίσκα ήταν εκεί —σώα και ασφαλής— αλλά δεν είχε νέα της Μαρίας. Ο Βίτολντ πήγε να κοιμηθεί στον καναπέ, στο σαλόνι, ενώ η Φραντσίσκα έβαλε να πιει ένα δυνατό ποτό.⁴⁰

Τις επόμενες μέρες έμαθε για τη νέα κτηνώδη ρατσιστική διαταγή που είχαν επιβάλει οι ναζί στην πόλη. Οι Γερμανοί είχαν συλλάβει εκατοντάδες κατοίκους, τους είχαν κλείσει στο γυμναστήριο του σχολείου και τους είχαν χωρίσει σε Πολωνούς και Εβραίους. Οι περισσότεροι καθολικοί απελευθερώθηκαν σχεδόν αμέσως, αλλά οι Εβραίοι επιλέχθηκαν για συγκρότηση ταγματών εργασίας. Οι Γερμανοί ενθάρρυναν τους Πολωνούς να κακοποιήσουν και να χτυπήσουν τους Εβραίους και να τους δείξουν ποια ήταν τα καταστήματά τους ώστε να τα λεηλατήσουν. Όταν οι εβραϊκές οικογένειες εκδιώχθηκαν βίαια από τα σπίτια τους, ορισμένοι από τους καθολικούς γείτονές τους τους αποδοκίμασαν.